

10 sammu, mis aitavad ennetada raskusi õpetajatöös

7eine samm – õpetajarolli ja juhirolli mõju

Lühthe ja praktiline psühholoogia koolis

Teadlikule õpetajale

1



10 sammu, mis aitavad ennetada raskusi õpetajatöös

2.samm – Teadlikult õpetajarolli!

Õpetajatöö psühholoogilised alused heaks toimetulekuks ja
töörõõmuks

Praktilise psühholoogia abimaterjal õpetajale
2.vihik

Tiia Lister
hariduspsühholoog
2022

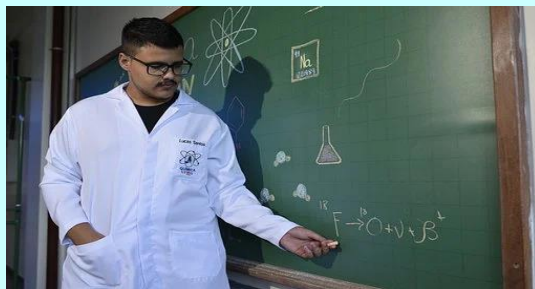
10 sammu, mis aitavad ennetada raskusi õpetajatöös

Sisukord

Vihik 2

Samm 2 – Teadlikult õpetajarolli!

1. Õpetajaroll, rolli omaksvõtmine ja edukas rollikäitumine. Lk.3
2. Miks on vaja õpetajale teadmisi psühholoogilisest vaatest õpetajarollile? Lk. 4
3. Õpetajarolli sisu oleks nagu kõigile teada ja selletõttu käituvad lapsevanemad vahel õpetaja kriitikuna. Lk.7
4. Rolli omaksvõtt, kooli ühine, isiklik õpetaja rollipilt, tajutud rolliootused, teadlik rollikäitumine. Lk.9
5. Rolli omaksvõtmise etapid õpetaja professionaalses arengus. Lk.11
6. Õpetaja heaks toimetulekuks oma tööga on tal hädavajalik tunda teiste osapoolte rolliootusi temale kui õpetajale ja neid täita. Lk.13
7. Rollikujutus, rollipilt – õpetaja enda ettekujutus õpetajarollist, milline ta peaks olema õpetajana ja kuidas käituma. Lk.16
8. Kuidas õpetajarollis käitumine kaitseb õpetajat? Lk.17
9. Milline on õpetajarolli sobiv ja edukas rollikäitumine? Lk.20
10. Milline peaks olema või ei tohiks olla õpetaja töökorraldus eri rollides – rollirepertuaar? Lk.21
11. Õpetajarolli tähtsaim alamroll on see, et õpetaja on juht! Lk.24
12. Õpetaja juhtimiskäitumine õppetunnis ja klassijuhatajana. Lk.25
13. Õpetajana olla juht on igapäevane ülesanne. Lk.26
14. Õpetaja juhtimistegevused koolis ja võimalikud vead. Lk.27
15. Millised on õpetaja ülesanded ja tegevused, kui ta on parajasti juhirollis? Lk.28
16. Õpetaja kui juhi sisemine kindlus paistab välja tema kindlast väljendusviisist ja käitumisest Lk.32
17. Praktilised nõuanded ja kasu õpetajale tema töös õpetajarolli ning juhirolli teadliku omaksvõtu tulemusel Lk.35



Õpetajaroll, rolli omaksvõtmine ja edukas rollikäitumine

Esimesest päevast peale, kui inimene on andnud nõusoleku hakata tööle õpetajana, ei peaks ta ennast tajuma koolis eraisikuna, vaid psühholoogilises mõttes õpetajarollis.

Lapsevanem, kui eraisik ja selle mitteformaalse rolli kandja, ei oma enda lapse koolis õpetajaga samasugust vastutust, ei pea täitma selliseid ootusi ega pea vastama esitatud nõudmistele. Tal on vabadus teha oma pere poolt ettepanekuid koolile, kaitsta lapse heaolu ja suhelda omas stiilis just nii, nagu ta soovib, muidugi loodetavasti viisakalt. See on nii kasvõi juba selle pärast, et ta pole kirjutanud alla töölepingule ega saa palka. Kui mõnes koolis sõlmitakse koostöölepingud vanematega, siis on muidugi teisiti.

Mitmed, vaid tunniandjatest õpetajad, püüavad alateadlikult oma õpetajarollist hoiduda või seda kergemini võtta sellega, et jagavad oma tööpõllu mitme kooli vahel. Samas aga ikkagi oma ainetunnis õpilaste jaoks ei ole nad eraisikud, vaid õpetajad. Kui Tagasi Kooli raames mõni huvitav inimene klassi ette tuleb, siis teavad kõik, et tegelikult on tal oma teine töö olemas ega ta pole ametlikult õpetaja.

Kui õpetaja pole teadlikult psühholoogilises mõttes õpetajarolli omaks võtnud, paneb ta ennast keerulisse olukorda õpilastega seoses ja jätab ennast ka ise kaitsetusse seisu. **Ametlikult õpetajana töötades** on tal mitmeid õigusi ja eeliseid, kuna ta kuulub õpetajaskonda laiemas mõttes lisaks oma kooli õpetajate kollektiivile.

Õpetaja formaalse töörolli, professionaalse õpetajarolli esindajana on ametlikult täiskasvanutest inimestest koolikollektiivi liige, ta kuulub õppenõukogusse ja erinevatesse erialagruppidesse, aineühendustesse. See toob kaasa vastutuse oma tegevuse eest, mis paistab välja argipäevaselt selliselt, et ta võib minna tundi lapsi õpetama ja palgapäeval sellega, et töölepingukohaselt laekub talle ametlik töötasu.

Miks ma sellest nii räägin, on seotud sellega, et tänasel hetkel Eestis on tulnud kooli tööle mitmeid inimesi, kes pole saanud õpetajarolli vastuvõtmiseks piisavalt ettevalmistust. Nad **käituvad psühholoogilises mõttes „ajutise“ inimesena klassi ees, kusjuures** neil võivad puududa oskused õpetajarollis oma tööd kergendada ja õpetajarolli oma autoriteedi saavutamiseks rakendada. Sellega tekitavad nad palju segadust õpilaste hulgas ja küsimusi, kas see inimene on ikka meie õpetaja.



Miks on vaja õpetajale teadmisi psühholoogilisest Vaatest õpetajarolile?

Õpetajatööga alustamine on tavainimesele suur muutus ja väljakutse, millega eraisikuna pole võimalik hästi hakkama saada. See ongi põhjus, miks koostatakse õpetaja ametijuhendeid, kutsestandardeid ja pädevusmudeleid. Nendega peaks õpetajaks õppiv või õpetajatööd kaaluv inimene enne tutvuma, kui ta kooli tööle läheb.

See on üks tavaline põhjus, miks noored õpetajad või ka ajutiselt kooli tööle tulnud inimesed praktilises koolielus ruttu põruvad, kuna neid **puudub vajalik psühholoogiline ettevalmistus õpetajarolli vastuvõtuks ja edukaks rollikäitumiseks.**

Õpetaja töö põhiline sisu pole aineõpetamine ja ainealased teadmised. Sellega saab hakkama ka aines tugev õpilane, kui teda panna klassis teistele selgitama. Aga ta pole ju õpetaja seetõttu.

Õpetaja tähtsaim professionaalne töö sisu on psühholoogiline ja selleks vajab ta piisavat ettevalmistust, et ta võiks töötada erinevate inimestega koolis – õpilaste, koostöös kolleegidega ja lapsevanematega.

Siiani pole psühholoogilist ettevalmistust õpetajatööks piisavalt mõistetud ja see on üks põhjus, miks õpetajate läbipõlemine ja soovimatus koolis töötada ainult suureneb.

Miks on vaja mõtestada igal õpetajatööle minejal juba eelnevalt õpetajarolli psühholoogiline sisu, et praktikas poleks pettumusi ega läbipõrumist:

- ✦ Ettekujutuse loomine endale *kaasaegsetest arusaamadest töötamiseks õpetajarollis*. Õpetajarolliga seotud rolliootuste, nõudmiste, vastutuse ja edukriteeriumite teadmine õpetajatöö raskuste ja probleemide ennetamiseks ning edukaks toimetulekuks praktikas.
- ✦ Õpetaja rollipildi mõistmine selleks, et saaks enda isiksust sobitada õpetajarolli, selleks vajalike isiksuseomaduste leidmine või arendamine *teades õpetajarolliga seotud nõudmisi*.
- ✦ Juba eelnev üldisem teadmine kooli *teiste osapoolte ootustest õpetajale* (eelkõige õpilased, lapsevanemad) *kui professionaalse rolli esindajale*. Oma konkreetse kooli eripära selline psühholoogiline tundma õppimine, et oleks oskused ja võimalused vastata praktikas nendele ootustele.
- ✦ Õpetajarollis käitumine *kooskõlas teiste kolleegidega* ja kooli töötajatega nende ootusi arvestades, et kuuluda sel moel kooli õpetajate perre.
- ✦ *Efektiivse rollikäitumise pidev õppimine* ja analüüsimine nii teoreetilises kui ka kogemuslikus plaanis kasutades teadlike ja eduka toimetulekuga kolleegide kogemusi.
- ✦ Tundes ennast ja analüüsid end tegevust oma *isiksuse nõrkuste ja keeruliste iseloomuomaduste tasandamine* argipäevatöös kasutades õpetajarolli omandamisega seotud oskusi, aga vajadusel ka mentori või nõustaja abi.
- ✦ Kohase ja olukorrale sobiva rollikäitumise teostamine ka keeruliste õpilastega toimetulekuks õppetunnis ja *positiivsete lahenduste leidmine* nii õpilaste, kolleegide kui ka lapsevanematega koostöös.
- ✦ Tasakaalu leidmine *erialalise ja psühholoogilise poole vahel* - aine õpetamise ja õpilaste suunamise, juhendamise seoses.
- ✦ Õpetajana vajaliku *autoriteetsuse leidmine õpetajarollis õpilaste jaoks* ja nende mõjutamiseks keerulistes olukordades.
- ✦ *Toimetulek kriisiolukordades* ja distantsõppes, kus õpetajarolliga seotud professionaalsed oskused kergendavad lahenduste leidmist.
- ✦ Enda *töö- ja eraelulise tasakaalu leidmine* koolistressi/tööstressi talumiseks ja maandamiseks, kuna õpetajarolliga seotud piirid ja vastutus on läbimõeldud ning paigas.
- ✦ Õpetajana *enesearendamise eesmärkide püstitamine* ja tulemuste saavutamine kujunedes kogunud õpetajaks, meisterõpetajaks või lausa mentoriks.



Näiteks üks vestlus õpetajate toas:

„Kui õpetajad ühel pärastlõunal õpetajate toas istusid ja sõid kolleegi sünnipäeva kooki, küsis alles sügisel kooli tulnud noor õpetaja: „Kuidas te küll kannatate seda välja, et koolis ei saa kunagi õpetajana olla päris mina ise? Aina mingid nõudmised ja kohustused. Aga kui ma ei taha neid täita? Mulle meeldib õpilastega suhelda, aga ma ei taha e-kooli täita. Õpetaja on nagu sunnitöö – tee seda ja teist! Kus on vabadus?“ Teised õpetajad jäid vaik, vaid üks pika staažiga vanem kolleeg ütles: „Mida tähendab sinu arvates – mina ise? Kas soliidne meesterahvas peab pingutama, et viisakalt käituda või on see tal veres? Kas naine, kellel on eneseväarikus olemas, laseb selle kaduda, kui peab klassis suhtlema müra karudega? Ei! Kõigil neil on see „mina ise“ olemas ja lihtsalt paistab välja! Ja nad teavad koolis selgelt, et nad on õpetajad! Õpetaja elukutses on vastutus väga suur ja seal ei saa olla esiplaanil õpetaja soov olla vaba või „mina ise“! Kui inimene on ennast leidnud, siis paistab see alati välja. Õpetajarollis olles pead mõtlema lastele ja sellele, et sina oled neile eeskujuks ning toeks täiskasvanuks saamise teel. See on nii tähtis, et selle nimel unustad oma vabadusepüüded ja täidad neid kohustusi, mida sinult nõutakse ja oodatakse. Kui sa tahad palju raha või alati olla vabalt mina ise, siis ei saa olla õpetaja! Selleks on palju sobivamaid elukutseid! Aga siis ei ole sul ka rõõmu lastest ja nende kasvamisest!“

Mõtteaineks:

- Kuidas sulle tundub, kas see vanem kolleeg teadis, mida tähendab olla ja käituda õpetajarollis või oli ta leidnud mingi muu oma tee?
- Kas siis, kui õpetaja hommikul kooli tulles unustab ära oma kodused mured, pühendab ennast päeval oma õpilastele, õhtul paneb oma kohustused maha ega võta tööd koju kaasa, on ta õpetajarollis või mitte? Kas selliselt on üldse võimalik elada ja töötada õpetajana?
- Kas siis, kui inimene käitub mingis rollis edukalt, näiteks õpetajarollis, ei saa ta samas olla enam vabalt „mina ise“? Miks sa nii arvad?



Õpetajarolli sisu oleks nagu kõigile teada ja selletõttu käituvad lapsevanemad vahel õpetaja kriitikuna

7

Õpetaja elukutse on ühiskonnas avalik ja teada. Nii oskavad enda arvates kõik öelda, milline on hea või halb õpetaja. Õpetajal endal, tundes hästi koolielu, võib aga olla raske otsustada ja hinnata, milline ta õige õpetajana peaks olema.

✚ Elukutse muutus ja õpetajatöö vastuvõtt on psühholoogilises mõttes keeruline eriti *noortel inimestel*, kellel enda õpilaserollist on vähe aega möödunud. Õpilaseroll on *vastandroll õpetajarollile* ehkki koostöös heade suhete korral võivad mõlemad olla ÕPPIJA rollis. Sellisel kujul koostöö korraldamine on aga paljude koolide jaoks alles tulevikuteema.

- ✚ Keeruline üleminek õpetajarolli on ka nendel inimestel, kes *pole ka ise lapsevanemana tunnetanud oma erilist vastutust oma laste suhtes* või pole alustaval õpetajal endal üldse lapsi.
- ✚ Veel on selline rollimuutus *suureks väljakutseks tagasihoidlikele*, mittedomineerivate iseloomujoontega inimestele. Eriti puudutab see suurte klasside juhtimist ja klassis ise võimu soovivate domineerivate õpilastega suhtlemist.

Õpetaja professionaalne roll on tema isiksuse olemise ja käitumise viis töökeskkonnas, tema professionaalne identiteet, mis kujuneb ametialaste sotsiaalsete ootuste ja isikliku rollipildi baasil.

See on nii isiksuslik psühholoogiline muutus enesetunnetuses õpetajarolli vastuvõtuga seoses kui ka rollikäitumise repertuaar ja üksiktegevuste kogusumma, millele õpetaja peab vastama ja mida täitma.

Kui alustav õpetaja on **teadlikult klassis ÕPETAJAROLLIS**, siis paljud raskused, mida teda tabaksid Mari või Jürina keerulistes olukordades tunnis, muutuvad ületatavateks, sest õpetajal on juba oma rolli ja positsiooni tõttu võimalused ning autoriteet käituda mõjutades õpilasi. Siis ei pea õpetaja ütlema: „Õpetajal pole lubatud midagi teha!“

Õpetaja rollis psühholoogilised mõjutamise võtted võimaldavad tal leida hoopis teistsugused lahendused, kui lihtsalt ühel tavalisel inimesel, kes on palgatud küll kooli tööle, aga teadmisi ja valmisolekut seal töötada pole omandanud.



Õpetaja sotsiaalne rollipilt muutub koos ajaga ja muutuma peaks ka õpetaja rollikäitumine ning tema enda arusaamine uuest õpetajale esitatavatest ootustest ja nõudmistest tema rollis.

- Ühelt poolt õpetaja professionaalne roll *piirab tema käitumisvabadust* ja suunab kindlatele rööbastele.
- Teiselt poolt aga võimaldab suhtlemist asjalikumaks, piiritletumaks ja endastmõistetavaks muuta ning *kõrvaldab tarbetu pinget ja määramatuse*.
- Roll annab täitjale selle rolliga seotud erilise *sotsiaalse staatuse* ja tegutsemisvõimalusi, mida teistel pole, aga ühtlasi piirab tema käitumist *normatiivselt ja kutse-eetikast lähtudes*.
- **Sotsiaalne staatus** on teatava sotsiaalse rolli täitja asend sotsiaalsete suhete süsteemis, mis on määratud selle süsteemi jaoks oluliste tunnuste kaudu (*majanduslikud, professionaalsed, kultuurilised*). Nii on õpetaja staatus ühiskonnas ja konkreetsetes koolis teistsugune, eriline koht teiste haridustöötajate hulgas. Sotsiaalne staatus tekib, kuna erinevatel rollidel on erinev tähtsus grupi jaoks, millest lähtuvalt rollide täitjaile antakse erineval määral võimu, tunnustust ja hüvitust. Rollid järjestuvad kaasneva staatuse alusel hierarhiasse. *Sama on ka õpetaja puhul koolis, kus õpetaja on oma professionaalsusega otsustaval kohal kogu selle kooli kvaliteetse haridustegevuse põhimõjutaja. Selle tõttu on õpetaja koht kooli demokraatias ja arendamises otsustav. Õpetaja peaks olema kõigi oluliste otsuste puhul ka kaasatud juhtkonna poolt.*
- **Roll esitab kohustused ja annab ka õigusi**. Sel kombel pakub roll selle täitjale ka *kaitset võimalike ootamatuste puhuks*. Nii on õpetajal peale psühholoogiliste mõjutusvahendite ka õigus hinnata õpilasi, nende halva käitumise korral teha ametlikult e-kooli märkusi ja hoiatusi, milleks teistel koolitöötajatel pole õigusi.

- Samuti peegeldab õpetajaroll *tema positsiooni koolis*, sellega seotud norme ja võimusuhteid. Igas organisatsioonis, nii ka koolis, oodatakse teatud sotsiaalsel positsioonil olevalt või teatud tegevuse eest vastutavalt isikult selle positsiooni kohast käitumist.

Õpetajalt oodatakse õpetajakohast käitumist!

Sama kehtib koolijuhirolli suhtes.

Rolliga seonduvad mitmed psühholoogilised põhimõisted: rolliootused, rollikujutus, rolli omaksvõtt, rollirepertuaar, rollikonflikt ja rollikäitumine.

9



Rolli omaksvõtt, kooli ühine ja isiklik õpetaja rollipilt, tajutud rolliootused ja teadlik rollikäitumine

Kui kuskil koolitusel tehakse rühmatööna analüüsi teemal „*Milline on hea õpetaja meie koolis?*“, siis on see sisuliselt ühine *isiklike rollipiltide võrdlus* selles koolis. Kahjuks näib tihti, et mitmed pole enda professionaalset rollipilti selgeks mõelnud ja rühmatöö tulemus on mitteprofessionaalse ilmega.

Tegelikult peaks iga kooli õpetajaskond koos töötama välja oma kooli kontseptsiooni raames välja *selge kooli õpetaja rollipildi nende kooli sobivast õpetajast*. Selle täpselt sõnastama nii, et ka uued õpetajad saaksid selge ettekujutuse, millist õpetajat selles *koolis oodatakse, hinnatakse ja peetakse hästi toimetulevaks*. Samas ka oleks kirjas, milline õpetaja käitumine või isiksuslikud eluilmingud nende kooli õpetajarolliga ei ole kooskõlas.

Liiga palju on tänases koolis õpetajate eksimusi, mis annab põhjust lapsevanematele rahulolematuseks ja kaebamiseks. See on kooli maine kahjustamine, kuna õpetaja on esindusisik koolile ja tema rollikäitumine peaks olema koolis heakskiidetud.

Selline koolis koostöös koos kokkupandud ja avalikult esitatud psühholoogiline arusaamine „*Meie kooli hea õpetaja*“ on üks tähtsaim kooli psühholoogilise mikrokliima alusdokument, sest siis teavad kõik osapooled, milline õpetaja tegevus ja käitumine on heakskiidetud ning oodatav, õpilastele eeskujuks ja mis mitte.

On tähtis kokku leppida, millist õpetaja käitumist ei kiideta heaks selles koolis, mis pole lubatud, vaid on keelatud ja taunitud just selles koolis. See peaks ka lapsevanematele olema teada ja selge, siis on kindlasti kriitikat ja konflikte vähem.

10



Näide ammusest koolikülastusest:

Olin mitmeid aastaid tagasi ühe kooli juures nõustajaks, kus oli palju ebameeldivaid konflikte õpilastega. Püüdsin saada selgust, miks õpilased ei austa ega aktsepteeri õpetajate nõudmisi ega kooli käitumisreegleid. Palju pahandusi oli ka suitsetamise ja alkoholiga.

Suure vahetunni ajal kutsuti ka mind kohvi jooma, sest ühel õpetajal oli sünnipäev. Õpetajate puhkeruum oli saali lava salapaigas, kus olid mugavad toolid ja minu üllatuseks ka suitsunurk. Koolis muidugi oli keelatud suitsetada, eriti õpilastel. Kas õpetajad tõesti arvasid, et nende suitsuvahetunnid pole teada ja suitsulõhn tunda?

See selgitas ju vastuhaku põhjused õpilaste poolt, eriti veel selle pärast, et seda püüti õpetajate poolt niiviisi varjata. Õpilased olid ju saanud palju märkusi ja halbu käitumishindeid samal teemal.

Selles koolis oli suur segadus teemal, milline on heakskiidetud õpetajaroll ja rollikäitumine, mis oleks vastuvõetav kõigile osapooltele.

Kui sellist kooli ühiselt heakskiidetud õpetaja rollipilti pole, siis on eriti noortel ja uutel õpetajatel raske avastada, mis selles koolis on õpetajale lubatud ja mis mitte.

Ja siis on ka neil raske enda isiklikku rollipilti paika panna, teades rolliootusi ja enda võimalusi neid täita.



Rolli omaksvõtmise etapid õpetaja professionaalses arengus

11

Rolli omaksvõtmine ja professionaalses rollis käitumise algus on nagu „riietumine uute rolliriietega“, nagu astumine lavale, et täita, teatud mõttes „mängida“, teatud osa oma tööga seotud argipäevas.

See on eluline tegevus ja loomulik osa iga professionaalse rolli puhul. Ka arstid, müüjad, kohtunikud jt. teavad oma professionaalset rolli ja täidavad seda igal päeval.

Kõrvaltvaatajatena ei kujuta me ette, et mõne teise elukutse esindaja seda ei tea või eirab ning käitub meiega täiesti kohatult vales rollis. Kasvõi poes või haiglas. Mõne elukutse puhul on selle igahommikuse rollitäitmise **alustamiseks abiks teatud töövorm** – valge kittel, kohtunikukuub või õpilaserolli puhul ka koolivorm.

On tähtis, et õpetaja teadvustaks, **millises rolli omaksvõtu etapis ta on, et saaks ka teadlikult jätkata oma arendamist õpetajarolli parema mõistmise ja tegutsemise nimel.**



Millised etapid tuleb õpetajal läbida, et temast saaks kogenud ja teadlik õpetaja, meisterõpetaja?

1. **Info kogumine õpetajarolli kohta ja õpetaja elukutse eripärade teadvustamine.** Õpetajale selgitatakse ülikoolis või ta uurib iseseisvalt saades oma esmased teadmised, mida kujutab endast õpetaja elukutse ja sellega seotud väljakutsed just õpetaja vaatenurgast, mitte õpilasena, lapsevanemana või lihtsa kõrvaltvaatlejana „inimesena tänaval“.

2. *Rollipildi analüüs ja enesega võrdlemine, sobivuse hindamine.* Õpetaja analüüsib enda sobivust õpetajakutsesse. Ta võrdleb oma võimeid, teadmisi ja isiksuseomadusi õpetaja elukutse nõuetega, sotsiaalsete rolliootustega ning jõuab järeldusele, kas tema sobiks ja tahaks töötada õpetajana. See peaks olema normaalse karjäärinõustamise ülesanne ka õpetajakoolitusega koos kõrgkoolis.
3. *Teadliku otsuse langetamine elukutse valikus või töölepingu sõlmimise eel.* Õpetaja otsustab elukutsevalikus teadlikult, olles võrrelnud ja hinnanud kõiki poolt- ja vastuargumente, mis tema puhul on õpetajakutsesse sobivuse plussid ja miinused. Sellega tekib tal endal selgus, mis on need valdkonnad, mida ta saab kasutada oma tugevustena ja mis valdkonnas peab hakkama ennast arendama nii isiksuslikult kui ka professionaalselt õpetajarollis.
4. *Õpetajarolli täitmine ja praktiline töö koolis õpetajana.* Õpetaja täidab igapäevaselt oma rolli, kasutades erinevat ettevalmistust, õppides pidevalt edasi kogudes vajalikke teadmisi ja oskusi väljakutsete ületamiseks, mida argipäev temalt nõuab. Ta loob jätkuvalt oma paindlikku rollipilti, uurides teiste osapoolte ootusi talle õpetajana, samas teades rolliga seotud kohustusi ja õigusi.
5. *Suurte kogemustega ja meisterliku õpetaja tase.* On tekkinud kogemused, kindlad põhimõtted, väärtused, veendumused ja missioonitunne tööks õpetajana. Õpetaja oskab ennetada, lahendada keerulisi olukordi koolis ja tulemuslikult õpetada erinevaid õpilasi. Õpetaja on veendunud, et õpetajakutse on tema kutsumus.



Õpetaja heaks toimetulekuks oma tööga on tal hädavajalik tunda teiste osapoolte rolliootusi temale kui õpetajale ja neid täita

Rolliootused õpetajale on õpilaste, lapsevanemate, koolijuh, haridusametnike, ühiskonna poolt esitatavad selged, vahel ka sõnastatavad ja loomulikud psühholoogilised ootused õpetajaisikule ning tema käitumisele.

13

On olemas *avalikud sotsiaalsed ootused* õpetaja professionaalsusele, heatahtlikkusele, viisakusele, inimlikkusele, tarkusele. Tihti lisanduvad sellel veel *kirjutamata, sõnatud ootused*, mille õpetajapoolne mittetäitmine tekitab pettumust ja ebakõlasid suhtlemises teiste osapooltega.

Lisaks üldistele ootustele ja õpetaja ametijuhendile on igas koolis ja klassis oma psühholoogilised ootused teistele osapooltele, mida õpetaja peaks enda kohta välja uurima ja teadma.

Näiteks: Keeruline on neid ootusi teada saada uuel õpetajal olukorras, kus eelmine klassijuhataja või aineõpetaja vahetub, aga nii lapsed kui vanemad on harjunud eelmise õpetajaga, tema suhtumise ja käitumismustritega. Need on olnud pikaajalise üksteise tundmaõppimise tulemus, kus vastastikku on selgitatud ka ootusi üksteisele, mis tekitavad rahulolu nii suhtlemise kui ka koos õppimisega. Kasvõi see viis, kuidas omavahel suheldakse, millal tohib õpetajale helistada või millise sisuga märkusi ei oodata õpetajalt ilma tõsise põhjusega.

Siis, kui konkreetne õpetaja pole võimeline täitma just neid ootusi või nõudmisi, tekivad tülid, pettumused, halvimal juhul soovitakse õpetajast lahti saada.

Näiteks nii võib olla uuel õpetajal arvamus, et küll lapsed ise on tähelepanelikud ja kirjutavad koduste tööde kohta info üles. Samas aga on näha, et lapsed seda ei tee ja kui õpetaja ka e-kooli täpset infot kohe koolipäeva lõpus ei kirjuta, on kindlasti pahandus majas.

Ainus võimalus on uuel õpetajal teada saada lapsevanematelt ja lastelt, kuidas nad on harjunud suhtlema ja mida vastastikku üksteiselt oodatakse.

Professionaalsed (formaalsed) ja argipäeva (mitteformaalsed) rollid

erinevad just sellepoolest, et professionaalsetel rollidel on selge rollipilt ühiskonnas välja kujunenud ja tihti ka fikseeritud näiteks ametijuhendis või kutsestandardina.

Sellised **argipäeva rollid**, nagu lapsevanema- või emaroll, on rohkem isikliku tunnetuse ja traditsioonidega seotud. Seetõttu on neid ka raske muuta või mõista üksikisiku vaatenurgast. Emad on väga erinevad, kuigi põhiline sisu on sarnane aastasadu – armastada, hoida ja kaitsta oma lapsi. Seda peaks ka õpetaja nendega suhtlemisel mõistma oma õpetajarollis.

Osa erinevaid rolliootusi on sõnastatud käitumisnõudeis ja etiketis. Teine osa ootustest põhineb üldtunnustatud kirjutamata reeglitel. Igal konkreettsel juhul on igal õpetajal oma mittekirjutatud rolliootused väga mitmelt poolt - juhtkonnalt, õpilastelt, lapsevanematelt ja ka kogukonna liikmetelt.

Koolis mõjutavad vastastikused rolliootused ning õpetaja nendele vastamine eelkõige õpetajale antavat hinnangut, tema heakskiitu ja autoriteeti teiste silmis.

Seepärast on tähtis teadvustada need rolliootused, mida võiks ja peaks ka omavahel läbi arutama, sõnastama ja mõtestama, kui palju, kuidas ja kas neid üldse saab täita.

Seda jutuajamist võiks teha igal juhul **koos õpilastega ja samuti lapsevanematega**, et õpetaja mõistaks paremini nende vaatenurka ja konkreetseid ootusi tema käitumisele.

On ju mõisteta, et ootused tekivad sageli harjumusest kedagi just teatud viisil käitumas näha, aga ilma ootuste sõnastamiseta ei suuda keegi ootusi „silmist lugeda“.

Rolliootuste kandjad (näiteks õpilased) eeldavad ja loevad endastmõisteta, et **rolli täitev isik, õpetaja, on teadlik temale suunatud ootustest ja et ta neid ootusi tunnustab ning täidab**. Kahjuks tavaelus pole see sugugi nii endastmõisteta.

- ✚ Samuti peaks **õpetaja** selgitama õpilastele **oma rolliootusi, mida ta ootab õpilastelt ja nende käitumiselt**. Ja selgitama omapoolselt, milliseid õpilaste ootusi pole temal võimalik täita ning millisel moel sel teemal nende omavaheline suhtlemine toimub.
- ✚ Heade suhete saavutamiseks lapsevanematega on väga tähtis kohe uue õpetajal tema kooli tulekul järel õppida tundma oma lapsevanemaid, neid kuulata, nende ootusi arvestada. **Samuti enda ootusi õpetajana nii laste kui ka perede suhtes selgelt lapsevanematele rääkida ja teadvustada.**

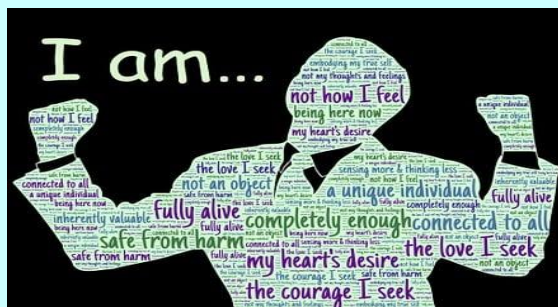
Peale rolliootuste on olemas veel ka **õpetajapoolsed nõuded, nõudmised õpilastele**, mis tulenevad õppekavast ja aineprogrammist – need peaksid olema lausa paberi-peal õpilastele teada antud.

- ❖ **Juhtkond** võiks olla samuti huvitatud õpetajate rolliootustest neile, mida õpetajad soovivad ja vajavad heaks töökliimaks koolis. Ja vastupidi, mida **juhtkond selles koolis ootab õpetajatelt**, et neid saaks igas mõttes pidada headeks õpetajateks.
- ❖ Kahjuks on palju arusaamatusi mitmetes koolides, kus on tekkinud **vastandumised õpetajate ja lapsevanemate** vahel just sellel pinnal, et vastastikused ootused on väga erinevad.

Enamasti on siis tegu nooremate lapsevanemate ja staažikate õpetajatega, kes pole harjunud kuulama lapsevanemate arvamusi ega arvestama nende ootustega. Tihti kaasnevad sellega probleemid halva õppimisega selles aines, mida õpetajad ainuüksi lapsevanemate süüks panevad. Siis ongi tülid majas.

Selle materjali 7.osas „**Õpetaja sotsiaalsed oskused ja konfliktide ennetus**“ käsitlemegi selliseid situatsioone koolis põhjalikumalt.

Samas võime kinnitada, et psühholoogiliselt on selge reegel, et **erinevate professionaalsete rollide, ka õpetajarolli, eduka täitmise ainuvõimalik seaduspärasus on see, et õpetaja arvestab paindlikult kõigi teiste osapoolte ootustega**. Kui ta seda ei tee, on tema toimetulek õpetajana problemaatiline.





Rollikujutus, rollipilt – õpetaja enda ettekujutus õpetajarollist, milline ta peaks olema õpetajana ja kuidas käituma

See rollipilt on muidugi erinev noorel algajal ja vanal staažikal õpetajal.

*Õpetajaid ettevalmistava kõrgkool peaks vastutama, et õpingutes loodav ja tekkiv õpetaja rollipilt peaks **vastama tegelikkusele ning reaalsele koolielule.***

Vastasel juhul ei oska õpetaja ennast rolli sobitada ja oma rolli normaalselt sisse elada. Siis tekivad kiiresti toimetulekuraskused ja pettumused.

Rollisisene pinge tekib juhul, kui erinevad isikud esitavad samale rollile kokkusobimatuid ootusi ning nende ootuste ja nõudmiste ühendamise käitumises valmistab rollitäitjale palju raskusi. Nii võivad koolijuhid ja lapsevanemate ootused ühele noorele õpetajale olla täiesti erinevad. Näiteks lapsevanemate silmis peaks kool muutuma kaasaegsemaks ja arvestama palju rohkem õpilastega. Koolijuht aga on karm kuju ja tema arvates peaks selle õpetaja tunnis valitsema vaikus, mitte õpilaste jutukõmin. Muidu ta selle kooli õpetajaks ei sobi. On väga suur väljakutse noorele õpetajale, kuidas selles olukorras siis paindlikult käituda nii, et kõik oleksid rahul.

Rollikindlus, mis tekib *edukalt omaksvõetud rolli* puhul, põhineb eneseusul, et rolliootusi ja -ettekirjutusi suudetakse piisavalt hästi või laitmatult täita. Selline kindlus väljendab õpetaja käitumisviisi, millest võib välja lugeda kaht sõnumit:

- ❖ olen valmis täitma rolliga kooskõlas olevaid, mulle esitatavaid nõudeid ja ootusi;
- ❖ esitan ka ise teistele (eelkõige oma vastandrolli esindajatele – õpilastele) selgelt ja üheselt mõistetavalt nende rolliga seotud oma nõudeid ja ootusi.

Rollitaju – see on võime ära tunda teise inimese rolle ja näha nendes isikupära. See tähendab võimet tähele panna ja kindlaks määrata, mis rolli ja kuidas üks või teine isik antud ajal täidab.

Valdav osa rolle täidetakse paaris oma vastandrolliga: teenindaja - klient, ülemus – alluv, isa - ema, õpilane – õpetaja, laps - vanem.

Omavaheliste rollide selgus annab hea eelduse edukaks rollitäitmiseks ja vähendab arusaamatusi ka viisakuse ja etiketi täitmisega seoses.

Õpetaja puhul on tähtis, et ta oskaks näha ja ka õpetada õpilastele, kuidas käituda õpilaserollis, samas andes ise eeskujuna oma õpetajarollis sobiva käitumisega.

Kuidas õpetajarollis käitumine kaitseb õpetajat?

Rollikaitse – psühholoogiline enesekaitse süsteem, mis võimaldab suure suhtlemispingega ametites vastu pidada ja mitte läbi põleda.

Õpetaja puhul võib see olla lisaks psühholoogilisele kaitsele saavutatud *ka kooliriietusega*, nagu mõnes eesrindlikus firmas, kus on oma firmariided.

Koolis võib õpetaja muidugi ise teadlikult valida riietuse, mis tema tööga kõige rohkem sobib ja aitab saavutada autoriteeti õpilaste hulgas. See riietus aitab tal hommikul meelde tuletada, et ta läheb nüüd oma rollikohustusi täitma. Päevaajal võib ta lausa mõelda, et kuna ta on selliselt õpetajale kohaselt riides, siis teised näevad seda ja alateadlikult tekib neis veelgi suurem austus õpetaja suhtes.

Õhtul aga võimaldab õpetaja tööpäeva lõppedes võtta „vormiriietus“ seljast ja panna õpetajaroll kõrvale. Samuti peaks ta asendama selle riietuse vabaaja kasvõi kelmikamate riietega, andes talle endalegi teada, et „Nüüd ma pole enam õpetaja, vaid see imetlusväärne naine või mees, kelleks ma olen loodud!“.

Selline riietuse erinev valik on tähtis eriti noorte õpetajate puhul, sest muidu võivad nad oma ebakohase riietuse tõttu õpilastele semud tunduda, isegi narritavaks osutuda ja õpetajarolliga seotud lugupidamise kaotada. Siis on uuel, eriti noorel õpetajal väga raske autoriteeti üldse saavutada.



Õpetaja ebasobiv riietus koolis võib olla paljude arusaamatuste vallandajaks või lausa õpetaja kiusamise põhjustajaks. Õpetaja on õpetaja ja kui ta püüab riietuse teemaga „pugeda“ või eriliselt meeldida õpilastele, siis on see talle kohatu, mõnel juhul lausa ohtlik tema vaimsele tervisele, sest vastutasuks hakatakse tema välimust ebameeldivalt kommenteerima.

Eriti puudutab see õpilaste murdeiga, kus kuulumine teatud „moekate“ õpilaste poolt hinnatud gruppi erilise moestiiliga, on neile tavapärane ka koolis. On see siis lohvad pused või katkised püksid või n.ö. keskajastiil.

See võib olla õpetaja suhtes kriitika vallandajaks, kui õpetaja jätab endast **vale mulje noorte riietust või käitumisstiili matkides**. Aga ka seda avalikult ja laialt kritiseerides.

Ei sobi nendega sarnaneda, aga ei sobi ka mingi teistsugusele noorte grupile omane väljakutsuv riietus õpetajale, mis näitab tema kuuluvust mingisse teise võõrasse „punti“.

See oleks õpetaja „sisse tungimine“ nende hulka, mis õpetaja puhul on sobimatu. Teda ei võeta nii või teisiti täielikult omaks juba tema õpetajarolli pärast, sest **„Õps on ikka õps ja räägib kõik teistele õpsidele ära!“**

Arvata, et õpetaja sellega populaarsust kogub ja semuks osutub, on psühholoogiliselt ohtlik vaatenurk. See selgub varsti ja siis **kas hakatakse õpetajat kiusama või tema tunnid muutuvad võimatuteks, sest juhti pole, teda selleks ei peeta ega temaga ei arvestata**.

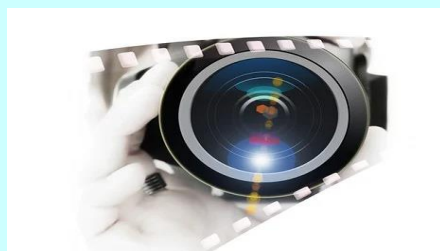
Samas teiselt poolt ka õpetaja liiga vanamoodne, liiga seksikas, lohakas, liiga originaalse või teistsuguse, kooli sobimatu moestiili esindajana tõmbab õpetaja soovimatut tähelepanu, mis tekitab probleeme ja halvaks panu vähemalt kriitilisemate inimeste silmis.

Õpetaja ebakohane riietus või jalatsid võivad peale õpilaste „moekriitika“ alla sattumise olla **tõelisteks tunnisegajateks**. Pideva kotsaklõbina, lohistava sammukaja, suure dekoltee või miniseeliku tõttu. Kahjuks ei panda seda enamasti ka kolleegide poolt tähele ega julgeta öelda. Nii võib õpetaja tekitada olukorra, mida ta ise nimetab küll kiusamiseks, aga tegelikult on see temapoolse ebasobiva väljanägemise tõttu tekkinud passiivne-agressiivne reaktsioon õpilastelt. Keegi ei suuda süveneda, kui õpetaja välimus tõmbab ebameeldivat tähelepanu või kingad tekitavad segavat müra.

Pole sugugi ükskõik, kuidas õpetaja riietub, millist soengut kannab, kui puhaste riietega kooli ilmub või millise **kvaliteediga õppevahendeid kasutab – eriti koolides, kus õpilased on kodudest, kus selliseid asju hinnatakse.**

See kõik võib vajaliku tähelepanu õppimiselt tunnis tõmmata täiesti kõrvalistele asjadele ja õpetaja ise võib seda ka mitte mõista, kui ta on harjunud oma sellise elu- ja riietumisestiliga. Kolleegid peaksid julgema talle seda siis peegeldada.

19



Näiteks: Vanemate õpetajate hulgas võib olla mõni konservatiivne õpetaja, kes uusi digivahendeid ei salli ja ikka oma nuputelefoniga helistab. Kui ta on õpilastele suur autoriteet ja oskab ainet selgitada hoolimata ka vastumeelsusest uute õppevahendite vastu, hoopis kasutab arvuti puhul pidevalt õpilaste abi ja juhendamist, siis võib see olla isegi lahe eripära õpetajal, mida õpilased hindavad ja ennast tema abilistena tunnevad.

- Muidugi võib selline **rollikaitse olla ka ainult psühholoogiline**, selline tunnetus endast ja oma käitumisest, mis annab võimaluse õpetajal jääda rahulikuks ja viisakaks igas olukorras. See tähendab tunda ennast õpetajana mitte 24/7, vaid ainult siis, kui ta peab suhtlema õpetajana ja õpetama ainetunnis.

See võimaldab professionaalset lähedust ja mõistmist nii õpilastega kui lapsevanematega, samas mitte kõike isiklikult südamesse ja ellu vastu võttes.

Üks rollikaitse tähtsaim eesmärk ongi igas koolisituatsioonis mõista, et õpilased suhtlevad õpetajaga, kui ametiisikuga isegi siis, kui neil on head suhted omavahel.

Samas ka siis, kui **õpilased käituvad õpetajaga halvasti**, saab õpetaja mõista, et selline käitumine pole suunatud tema kui eraisiku vastu, vaid põhjused on palju keerulisemad. Tema, kui õpetaja kohustus on selles olukorras säilitada rahu, enesevalitsus, meelekindlus ja viisakus, sest ta teab, et tema õpetajana seisab ülesande ees, et selle käitumise põhjused selgitada ja olukord lahendada.

Kui õpetaja siis solvub, ärritub ja hakkab isegi karjuma, muutub olukord veel keerulisemaks ja seda on raskem hiljem lahendada.



Paljud arusaamatused koolis tulenevad just sellest, et õpetaja mõistab liiga „lõdvalt“ **oma rolli ja ei mõista ka õpetajarolli käitumise tähtsuse konkreetseid ilminguid**. Õpetaja kiusamine saab alguse tihti sellest, et õpetaja ise ületab teadmatusest oma rollipiire, kas **ebaviisaka või semutseva käitumisega**. Õpilaste jaoks on see siis ametliku viisaka suhtlemise asemel ja õpetaja piiride rikkumiseks omapärane väljakutse, mida õpetaja neile ise esitab.

Halbade suhete puhul seda kasutataksegi, käitutakse õpetajaga halvasti või manipuleeritakse sihilikult, et leida need nõrgad kohad ja praod õpetaja enesekaitstes.

Veel levinud valdkond on **õpetaja liiga lähedaste suhete taotlemine õpilastega positiivses mõttes**, semutsemine ja vahel isegi natuke nagu flirtimine lootusega, et siis tekivad õpilastega paremad suhted. Lootuses, et nad tahavad tema tunnis rohkem õppida ja häid hindeid saada. See on täiesti valeootus, sest kui ka õpetaja mõne õpilasega enda arvates „sõbrasuhted“ saavutab, siis ülejäänutele klassist on see kindlasti vastumeelne ja arusaamatused kiired tulema.

Ometi on õpetaja ka inimene ja pärast tööd saab ta olla vabalt „mina ise“, kui ta **oma rollikaitse maha paneb**. Kahjuks arvavad mõned, et õpetaja on kohustatud olema rollis alati 24/7, aga see on kindel tööstressi ning läbipõlemise põhjus, miks õpetaja koolist ka siis põgeneb.



Milline on õpetajarolli sobiv ja edukas rollikäitumine? Milline peaks olema või ei tohiks olla õpetaja rollidega seotud töökorraldus – rollirepertuaar?

21

Rollikäitumine – kujutab endast sotsiaalselt vastuvõetavaks tunnistatud rolliootustega kooskõlas tegutsemist, mida õpetaja puhul on seostatud tema kutsekäitumisega.

Õpetajarollis sobiv käitumine on teadlikult mõtestatud suhtlemise, õpetamise ja esinemise stiil, mis arvestab õpetaja enda kujunenud rollipilti ja vastab temaga professionaalselt seotud osapoolte ootustele.

Näited erinevatest rollikäitumise viisidest, mida on õpetaja endale teadvustanud, millest on koolis teiste õpetajatega räägitud ja lapsevanemate ootusi arvestatud:

- Erinevad **käitumisviisid** ainetunnis aine selgitajana, juhendajana, õpikeskkonna kujundajana õpetajana õpetajarollis. Õpetaja peaks täpselt mõtestama enda käitumise tunnis, mida ja kuidas ta täpselt käitub, et täita oma ülesandeid ja vastata õpilaste ootustele.
 - ✓ Kuidas ta just õpetajana, mitte juhusliku inimesena klassis, vastutab aine arusaadava selgituse eest?
 - ✓ Kuidas ta õpetajana aitab õpilastel saada aru juhenditest?
 - ✓ Kuidas ta õpetajana vastutab selle eest, et kõik õpilased saaksid hakkama erinevate ülesannetega – mis on tema, kui õpetaja kohustus selles?
 - ✓ Kuidas õpetaja suhtleb lugupidavalt erinevate õpilastega, ka raske ja probleemse iseloomuga noortega?
 - ✓ Kuidas õpetajana hindab ja tunnustab õpilasi nii, et neil oleks motivatsiooni asuda õppima ja pingutada eesmärgi suunas?
- Õpetajarollis vastutuse võtmine ja vastava käitumisega selle tagamine, et õpilastel oleks klassis **meeldiv, pingevaba ja kiusamiste vaba õpikeskkond**. Sellise keskkonna loomiseta ei saa keegi õppida ega õpetada. Eneseanalüüs ja töökaaslaste kogemuste kasutamine parimal moel sellise oma käitumise leidmiseks, mis sellise keskkonna kujundab.
- Õpetajana klassis ja ainetunnis hetke **psühholoogilise olukorra tajumine**, halva käitumise ennetamine omapoolsete õigete käitumisvõtete kasutamisega, õpilaste õpimotivatsiooni loomine ja üleval hoidmine, nende innustamine omapoolselt edu saavutamiseks.

- Õpetajale kohase reageerimisega erinevate õpilastega seotud probleemide avastamine ja nende **psühholoogiliselt sobiva taktikaga lähenemine**.
- Erinevate konfliktide puhul õpetajarollis rahuliku ja mõistliku käitumisega reageerimine, oma vigade analüüs ja nende tunnistamine, eksimuste korral **enda vigade tunnistamine ja vabandamine ning oma rollikäitumise muutmine**.



On asju, mida õpetaja oma rollis saab ja tohib teha, ja neid, mida mitte.

Tal pole luba olla absoluutselt vaba ja kontrollimatu oma käitumisega seoses, sest ta on **avaliku elukutse** esindaja. See paneb talle **kõrgendatud nõudmised**, kuna tegu on laste ja noortega, kellele ta paratamatult peaks olema eeskujuks kasvõi seetõttu, et kui nad teda ei austa, siis ei toimu ka õppimist.

Elukutsetes, kus on ühendatud erinevad rollid, võime rääkida **rollirepertuaarist**.

Õpetaja on oma õpetajarollis just sellise ameti esindaja. Erinevad autorid esitavad pikki loetelusid õpetajate kohustuslikest rollidest, nagu polekski õpetajale üle jõu käiv täita nii mitmesuguseid rolle.

Lai erinevate rollide täitmise vajadus ongi õpetajarolli omapära.

*Pealegi annab see võimaluse igal õpetajal valida just talle sobilik **rollide***

***kombinatsioon, oma rollirepertuaar** nii, et nende rollide vahel, mida ta täidab, oleks kooskõla, mitte rollikonflikt ja tal oleks piisavalt teadmisi, oskusi neid rolle täita.*

Õpetaja klassijuhataja rollis või eriklassi õpetajana peab lisaks täitma neid ülesandeid, mis selles koolis on kokku lepitud.

Samas ei peaks õpetaja nõustuma nende lisaülesannetega, mille jaoks puudub tal ettevalmistus. See on tähtis tal endal väga selgelt läbi mõelda, sest iga lisaroll esitab heaks toimetulekuks omad nõudmised ja täitmiseks ülesanded.

Need võivad tekitada lisastressi just siis, kui õpetaja neid ülesandeid täita ei oska ega suuda. See puudutab nii eripedagoogi kui ka psühholoogirolli.

Üks nendest probleemsetest on kindlasti **psühholoogiroll**, millest tihti valjuhäälselt räägitakse, kui tavalisest õpetaja töö osast koolis. Enamus õpetajaid pole enda jaoks isegi nii palju psühholoogiat õppinud ega omandanud, et seda enda elukutses heaks toimetulekuks kasutada. Muidu poleks neil nii palju raskusi toimetulekuga ja koostööga kasvõi teiste kolleegide ja lapsevanematega.

Ei peaks rääkima, et *ta oskab ka psühholoogiat piisavalt laste ja lapsevanemate heaolu loomiseks või nende nõustamiseks.*

Psühholoogirolli täitmist ei saa ega tohi mingil juhul õpetajalt oodata, vaid vastupidi kooli psühholoog ja ka eripedagoog peaks õpetajat selles valdkonnas toetama ja omakorda nõustama.

Erivajadustega laste töö jaoks võib õpetaja olnud pikematel kursustel, aga see ei anna talle selliseid sügavamaid teadmisi, mida eripedagoogid põhiõppes õpivad.

See tähendab, et õpetaja vajab ikkagi ka eripedagoogi lisanõustamist ja tuge oma praktilises töös, mitte ei arva, et ta oskab ise kõigis küsimustes õigesti tegutseda. Eriti siis, kui tulemusi pole näha, lapse olukord ei muutu või hoopis halveneb ajas.



Õpilastele õpilaserolli õpetamine on samuti õpetaja, eriti klassijuhataja ülesanne. Eriti kohe 1.klassis ja ka üleminekul 5.klassi on see otsustav tegur õppimise edukuses ja üldises kooliheaolus, kuidas õpilased mõistava õpilaserolli koolis. Tihti ei tee algklassides õpilased üldse vahet, mida endast kujutab koolis õppimine ja kodus mängimine. See on algklassiõpetaja ülesanne neid selles teadlikult juhendada, et nad mõistaksid, kuidas õpilane peaks käituma ainetunnis, vahetunnis, võõraste õpetajatega või külalistega.

Selletõttu on ka õpetajarolli osa, et ta peaks *õpetama õpilastele, kuidas hakkama saada erinevate nende rollidega koolis (õpilasesinduses, klassivanemana jt.) ja klassis, aga eelkõige alati õpilaserollis hästi käitudes. Vanuse muutudes õpilaste suhtumine ja ka käitumine oma rollis peaks muutuma, olema paindlik. Samuti peaks ka õpetaja suhtumine gümnaasiumi õpilasesse erinema selles, kuidas ta enda jaoks mõtestab nende rolliga seotut, peaaegu täiskasvanud õpilase käitumise ja suhtumistega seotud ootusi.*

Kui õpilane ei tunneta oma õpilaserolli ja on vaba n.ö. “mina ise”, on tal koolireeglite täitmine raskem ja tema taltsutamine võib olla suur vaevanägemine. Sellepärast peab ka õpilane teadma oma õpilaserolli koolis, mis jällegi on koolikultuuri osana vaja igas koolis teadvustada ja õpilastega koos selgeks

arutada. Ei piisa vaid sisekorra eeskirjade riputamisest seinale ja lootusest, et kohe hakkavad kõik õpilased neid lugema ja hästi käituma.

Rollikonflikt tekib ühes inimeses mitmete erinevate rollide koostoime mõjul, kus **ühe rolli kohustused ja nõudmised lähevad tugevasse vastuollu teise rolli nõudmistega**.

Näiteks: sellises rollikonfliktis on õpetaja, kes peab õpetama oma klassis ka oma isiklikku last. *On võimatu olla üheaegselt hea ema ja hea õpetaja oma lapsele.* Igal juhul kannatavad selles situatsioonis kas kaasõpilased (õiglustunde teemal) või oma laps (emalik lähedus erineb õpetaja distantist). Loomulik on, et nii koguneb lisapinge õpetajas tema pideva vajaduse tõttu pendeldada kahe nii erineva rollitäitmise vahel, mida on üheaegselt võimatu hästi täita.

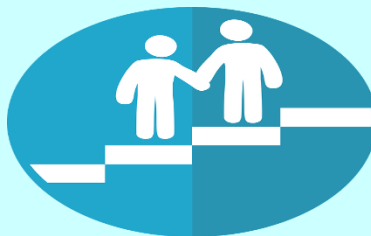
Õpetaja peaks nautima oma rolli ja rollikäitumist ning õpetama ka oma õpilasi olema õpilaserollis paindlik, korrektne ja edukas.

Edukas rollikäitumine on vajalik õppetund kooliajal – see on õppetund kogu eluks!

Küsimusi eneseanalüüsiks ja ühiseks aruteluks:

- Kui sa analüüsid iseennast õpetajarollis, kas sa võid öelda, et oled saavutanud **rollikindluse**, kuna oled selle rolli teadlikult ennast analüüsides omaks võtnud? Kui ei ole, siis miks mitte?
- Milline on sinu **ettekujutus heast õpetajast**, milline sina tahaksid olla ning ka suudaksid olla? Kas see ettekujutus erineb üldlevinud ettekujutusest, teie kooli teiste õpetajate arusaamadest või õpetaja kutsestandardist? Kuidas see rollipilt on tekkinud?
- Tihti ütlevad õpetajad, et rollimõiste ahistab neid ja nad tunnevad, nagu peaksid siis olema „hallid hiired“ või **mingid hingetud ametnikud**. Kuivõrd oled sina leidnud õpetajarollis olles just selle eripära ja oma meeldiva tegutsemise variandi, mis aitab sul hästi oma kohustustega toime tulla, ennast rollikaitsega kaitsta ja ka niiviisi oma õiguste eest võidelda?





Õpetajarolli tähtsaim osa on see, et õpetaja on juht! Õpetaja juhtimiskäitumine õppetunnis ja klassijuhatajana

Näide koolielust ühe klassis toimunud sündmusega seoses, kus õpetaja oli hea juht ja olukorra lahendaja:

Klassijuhataja avas klassi ukse ja ehmatas tõeliselt – tema 5.klass oli vist hulluks läinud. Terve klass oli kriiditolmu täis ja paar poissi loopisid tahvlile joonistatud märklaua pihta kriitidega märki. Osa tüdrukuid kiljus ja osa karjus, et lõpetage ära, sest ka nende koolikotid ja riided olid kriiditolmused.

Õpetaja sai aru, et on vaja kiiresti otsustada, mida edasi teha, sest ta ei soovinud seda jama kaela, et keegi tuleb õiendama. Ta tahtis ja pidi selle ise ära lahendama.

Kõigepealt karjust ta: “Stopp! Kohe jäävad kõik täpselt sinna kohta seisma, kus te olete! Keegi ei liiguta!” Ta pidi saama hetke järele mõtlemise aega, kuidas edasi toimida. Siis võttis ta ohjad kõvasti enda kätte!

Esiteks pakkus ta välja kaks võimalust tervele klassile, ehkki tüdrukud tundusid vähem süüdi olevat. **Nad on kollektiiv ja vastutavad koos selle eest, mis nendega toimus.**

Ka pealtvaatajad on alati omamoodi süüdi, kui mingi pahandus korraldatakse – ja selle õppetunni tahtis ta neile anda.

Esimene valik - nad koristavad õpetajate täpsete käskude järgi kogu klassi täiesti puhtaks ja kõik, kes on klassis, osalevad selles.

Teine valik – nad kõik väljuvad kikivarvul klassist, kõik saavad päevikusse märkused (tüdrukud selle eest, et nad midagi ette ei võtnud selle pahanduse takistamiseks) ja homme toimub erakorraline klassi lapsevanemate koosolek, kus korjatakse ka kõigilt raha klassi puhastuseks, (mida peab eraldi veel koristajalt paluma) ja uue kriidi ostmiseks.

Siis otsustatakse lapsevanematega koos, millise karistuse saavad ka süüdlased.

Klassijuhataja oli õigesti hinnanud oma *klassi meie-tunnet* – kõik otsustasid, et valivad esimese variandi ja nad teadsid, et siis ka kõik sellega piirdub. Õpetajat saab usaldada, ta ei hakka hiljem seda kindlasti nina ette hõõruma ega ka kellelegi kituma. Samm–sammu haaval koristati klass, järgides õpetaja täpseid ja rangeid käske.

Siis istuti pinki ja räägiti põhjustest üksteist alandamata ja kedagi patuoinaks tegemata, miks kõik nii toimus ja miks keegi vahele ei astunud.

Lõpuks arvutati ja otsustati, kui palju iga õpilane küsib kodust raha, et saaks ära maksta klassivanemale homseks ostetava kriidi ja tahvlilapi eest.

Kui õpetaja koju läks, oli ta mõttes uhke selle üle, et ta oli osanud selle situatsiooni nii kindlakäeliselt juhina lahendada ja veendunud, et see lugu liidab nende klassi veelgi ning jääb lastele eluks ajaks meelde.

Küsimusi näite kohta:

1. Kas oled ise õpetajana kogenud mingit sellist olukorda, kus õpilased käituvad kogu klassina halvasti ja ainus võimalus on sul olla nii tark ja oskuslik, et seda olukorda lahendada? Kuidas sa siis käitusid?
2. Miks õpetaja oli nii veendunud, et tüdrukud peavad ka osalema kõiges? Mis eesmärk oli õpetajal, mille järgi ta valis võimaliku lahendustee? Mida ta tahtis saavutada?
3. Miks ta ei toonud kõigepealt välja süüdlasi ja ei hakanud ainult neid karistama? Kuidas sina oleksid käitunud?
4. Miks jättis klassijuhataja vanemad kõrvale? Kuidas sina oleksid käitunud?



Õpetajana olla juht on igapäevane ülesanne

Õpetaja professionaalses rollirepertuaaris, selle elukutse pädevustes ja praktilistes ülesannetes on olulisteks teadmised ja oskus tulla toime juhirollis.

Õpetaja on juht nii klassijuhatajana kui ka aineõpetajana oma tunnis. Viimases küll veidi teises mõttes – ajas piiratud õppeprotsessi juht, mis kulgeb hüplikult kokkusaamiste mõttes, aga toimub ju pidevana koduste ülesannete ja plaanipärase aine omandamise mõttes kogu õppeaasta läbi.

Selles mõttes on aineõpetaja korraga mitme klassiga juhina seotud – just nii mitme klassiga, kellele ta sel õppeaastal tunde annab.

Samas on ta juhirollis just selles ainetunnis konkreetselt, mis just parajasti toimub ja mida ta juhina peab juhtima.

Õpetaja ametis pole juhi töö ja tegevuse valdkonnad mingit lisaiega vajavad üksikrollid, vaid need kõik sisalduvad **õpetaja professionaalses rollirepertuaaris**, kui õpetaja on piisavalt ennast harinud juhtimispsühholoogias, et tulla toime juhirolliga õpetajana.

Kui õpetaja kasutab ebaprofessionaalseid võtteid juhina, autokraadina, siis selle tulemuseks ei saagi olla tema poolt juhitava klassi areng ühiseks koosluseks, meietundega kollektiiviks ega sotsiaalpsühholoogia mõttes grupina.



Õpetaja juhtimistegevused koolis ja võimalikud vead

Õpetaja **juhtimistegevuse aluseks on see, et ta tunneb oma õpilasi nii palju, et saab neist suunates ja teadlikult juhtides kujundada klassi ühtseks üksmeelseks ja koostöötavaks koosluseks, grupiks ja kollektiiviks, mis on omakorda kooli kui suurema organisatsiooni loomulik osa.**

Õpetaja ei saa edukalt suhelda, mõjutada, õpetada ega teha koostööd kellegagi, keda ta ei tunne! Ka uute lapsevanematega on vaja kõigepealt tutvuda, nende arvamusi ja ootusi teada saada, et ennetada arusaamatusi.

Kuna klassijuhataja on ka ühelt poolt **klassi täiskasvanust juht** ja teiselt poolt õpetajate, koolijuhtkonna, **kooli kui terviku organisatsiooni esindaja** ja vahendaja, siis peab ta oma klassi kõrval tundma ka seda teist poolt – kooli kui tervikut - hästi. Muidu ta ei saa olla nii lastele kui ka lapsevanematele info jagaja, toetaja ja kaitsja vajadusel, kus ka kooli kui terviku organisatsiooni huvid on mängus.

Millised on õpetaja ülesanded ja tegevused, kui ta on parajasti juhirollis?

1. **Õpetaja on esindaja.** Oma klassi esindaja koolis ja kooli kui organisatsiooni eesmärkide, nõudmiste, põhimõtete esindaja klassis. Õpetaja ei ole „staar“ ega pealik, kes mõtleb vaid enda eesmärkidele ja on harjunud kamandama. Temast sõltub nii klassi maine õppenõukogus kui ka kooli maine klassi vanemate koosolekul. Õpetaja peaks seda teadvustama ja arvestama igal kohtumisel, kui ta jagab infot või selgitab näiteks koolireegleid vanematele. Ta on veel oma klassi maine kujundaja ka vanemate ja avalikkuse silmis.
Näiteks, kui koolis otsustatakse sisse viia uus puudujate kontrollimise viis, siis selgitab klassijuhataja seda väga üksikasjalikult oma klassis, et nende klass ei peaks informatsiooni puuduse tõttu kannatama. Kui koolis arutatakse õppenõukogus tema klassi probleeme, siis ei võta ta oma klassi vastast seisukohta, vaid kaitseb oma klassi ja aitab hea juhina leida lahendusi. Ta hoolib klassi heast mainest, kaitstes seda teiste õpetajate ees.
2. **Õpetaja on analüüsija ja hindaja.** Ta analüüsib oma klassi õpitulemusi ja käitumisprobleeme püstitatud eesmärkide alusel, oskab tunnustada edukaid õpilasi, kujundada klassi õpimotivatsiooni või leida põhjusi klassi ebaedus. Ta pole lihtsalt „märkuste kirjutaja“, kui midagi ei meeldi mõne õpilase puhul või klassil milleski viltu läheb.
Näiteks: Klassi üldine õppeedukus on 3.veerandil palju langenud. Selle asemel, et karistuseks jätta ära klassiekskursioon, püüab ta koos õpilastega jõuda järeldusele, millised on selle olukorra põhjused. Ta võtab ühiseks eesmärgiks leida lahendused koos vastavate kokkulepete sõlmimisega.
3. **Õpetaja on ise aktiivne küsija ja info edasi andja.** Ta kogub infot erinevatest allikatest, loob usaldusväärse teabesüsteemi ja sellise usalduse klassis, et õpilased julgevad talle avameelselt rääkida olulisi asju. Ta küsib ka koolis teistelt õpetajatelt piisavalt infot oma klassi kohta, et saaks aidata neil paremini õppida ja nii nende tulemusi parandada. Ta pole „kahtleja“ ega mitteusaldusväärne isik, kes ise kedagi ei usu ega usalda ega keegi teda ei saa usaldada.
Näiteks, kui toimub mingi tähtis sündmus koolis või uus õppekorraldus, siis tema on juba operatiivselt piisavalt informeeritud ja edastab selle info oma klassile ning lapsevanematele õigeaegselt. Ta loob selge infovahetuse viisi



ka lapsevanematega, et kõik vajalik teave oleks kiiresti kätte saadav, kõigile arusaadav ja tegutsemiseks selgete juhistega.

4. **Õpetaja kui inspireerija ja uute ideede toetaja.** Õpetaja pole enda aineteadmiste ja teiste seisukohtade ainuõigeks kuulutaja, vaid ta suudab paindlikult arvestada õpilaste teadmistega, nende värskete ideede ja ettepanekutega. Alati polegi vaja õpetaja teadmisi või ideid, õpilastel on endilgi neid piisavalt. Aga mõnel juhul on vaja selliseid uusi ideid, mis viiksid kollektiivi arengus edasi või võimaldaksid paremaid saavutusi. Õpetaja oskuslik juhikäitumine on selline, kus tema ideed saavad "pehmelt" omaseks, mitte ei esitata nii, nagu vaid temal oleks õigus. Selliselt käitub madala enesehinnanguga, autokraatne ja domineeriv juht, kes ei julge lubada teisi ideeautori kohale.

Näiteks otsustavad õpilased luua oma klassi jaoks Facebooki lehekülje, kus kõik õppimised ja muu info on kirjas. Kuna õpetaja on vanamoodne ja pole harjunud sellise täielikult avaliku infoga, siis keelab ta selle ära. Mõni õpetaja ei suuda toetada õpilaste jaoks uuenduslikke ja sobivaid ettepanekuid ainult selle pärast, et tema pole selle idee autor.

5. **Korraldaja ja vajadusel eesmärgipärane organisator.** Õpetaja kui organisator on juhitegevustes piisavalt kaalukas roll, et see vajaks ka plaani klassijuhataja töödeks. Samuti peaks olema klassikoosluse kui grupi arendamise ja eesmärgipärase tegevuse plaan, kus on kirjas, millal, kuidas, mida ja kes teeb ning kes konkreetse tegevuse eest vastutab.

Näiteks teab õpetaja täpselt, milliseid tegevusi peab tegema oma klassi põhikooli lõpuaktuse korraldamiseks, ta on teinud selleks plaani, programmi ja valinud õpilased vastavatesse ülesannetesse.

6. **Õpetajana tegevuste juhtijana.** On õpetajaid, kes on harjunud sellega, et tema peab olema see, kes kõik ise ära teeb ja siis kaebab, nagu selles laste filmis: "Üks on loll ja teine laisk ja mina pean üksi rabama!"

Kui on selline harjumus, siis on palju kergem kõik ise ära teha ka ainetunnis – seadistada arvutit, jagada pabereid, tõsta aparate, tuua raamatukuhjasid. Selle asemel, et õpetada õpilasi ka abistama tegevustes, mis polegi esmapilgul väga kerged ja lihtsad. See on ju nende osa ja vastutus, et klassis saaks õppida ja hästi tegutseda.

Näiteks selle asemel, et oodata koolipoolseid võimalusi kooli aastapäevaks ka klassi kaunistada, jagab algklassiõpetaja materjale ja juhtnööre, kuidas täpselt iga õpilane saaks anda oma panuse. Ta palub vanemaid kaasa lüüa ja kaunistuseks vahendeid tuua. Ta õpetab ka neid lapsi, kellel pole selleks olnud piisavalt kogemusi.

7. **Tähtsa idee teostamise juht.** Vahel on vaja leida eriline idee, et klassile tuua tunnustust ja motiveerida sellega ka õpilasi. Õpetaja võiks olla üks koostöömeeskonnast õpilaste ja vanematega koos. Just algklasside puhul võib ta õpetajana ise osata korraldada ja juhendada õpilasi nii, et nende klass suudaks teha sündmuse, mis aastateks meelde jääb. Suuremate klasside puhul peaks õpetaja olema innustaja ja toetaja. Vahel on idee uudne ja keeruline, kuigi väga põnev. Siis peab ka õpetaja ise uurima ja õppima, kuidas oleks seda kõige parem teostada ja juhtida kogu protsessi.

Näiteks on klassil soov teha oma klassi koduleht ja sinna juurde blogi. See pole kõigi jaoks just lihtne idee. Õpetaja peab võibolla enne ise õppima, et siis oskaks kõiki kaasata ning õigesti ülesandeid jagada. Samuti võib olla klassi jaoks tähtis minna matkama kusagile erilisse kohta, millest kujuneks just õpilaste soovil tõeline väljakutse nende klassi jaoks.



8. **Koostööpartner õpilastele, klassikollektiivi tööjaotuses osaleja.** Kõige olulisem õpetaja juhitegevus klassis on koostöö õpetamine ja igapäevane korraldamine õpetaja poolt, et õpilastele saaks see selgeks. Koostöö on tulevikus nende kõige olulisem sotsiaalne oskus, mida õpetaja saab ja peab koolis õpetama. Kui õpetaja on üks osa "meie klassist", siis osaleb ta ühistes üritustes rõõmu ja innuga. Õpetaja kaotab oma autoriteedi ja meeldivuse, kui ta klassi poolt soovitud ettevõtmisi kahtleva pilguga hindab või nende

toimumise ajal on „järele veetav“ kõrvaline osaleja, kes kontrollib olukorda, mitte ei rõõmusta noorte ettevõtmiste üle. Kõige suurema vea teeb ta, kui ta õpilaste ideed ja teostust armetult kritiseerib. Selline käitumisviis on juhile täiesti kohatu!

Näiteks on ta kooli või linna tähtsatel spordivõistlustel, kus tema õpilased võistlevad, ise vabatahtlikult kohal, kui vähegi tema tunniplaani lubab või ta saab seda korraldada. Ta kaotab oma juhiautoriteedi, kui õpilased peavad teda lunima või pärast pettumust, sest näevad klassi käekäik teda tegelikult ei huvita.

9. Töötaja ja vastutaja – mitte ainult „patuoinas“, kui midagi ebaõnnestub. Kui õpetaja osaleb klassiga koostöös ka juhina realselt, siis on tal palju kergem mõista ja analüüsida, mis põhjusel tekkisid ebaõnnestumised ja vead.

Näiteks jooksis koolis sügisese tormi ajal katus läbi. Selle avastas 12. klassi klassijuhataja. Hetkegi mõtlemata kutsus ta oma klassi appi, sest majandusjuhatajat polnud majas, et kolida tühjaks klass, kuhu vesi tilkus. Pärast selgus, et asjad olid viidud valesse kohta. Kuna koolis puudus selge eeskiri, kuidas käituda sellistes situatsioonides, sai õpetaja pärast oma initsiatiivi ja kogemusega olla abiks selle koostamisel. Tal oli konkreetne praktiline kogemus ja lapsed õppisid samuti sellest olukorrast. Ta polnud mitte süüdlane, kes veel õpilased sellesse kaasas.

10. Praktiliselt toetaja, juhendaja ja abi. Õpetaja ei ilmu vaid siis kohale, kui on vaja olla „plaksutaja“. Juhi keeruline positsioon ongi olla kõrval (vähemalt moraalne tugi), mitte ise ära teha ega ka jätta oma õpilasi üksi tegutsema.

Näiteks: tuli kooli isetegevusfestivalil üks õpetaja küll kontserdile, aga ei olnud enne osalenud enne milleski. Naaberklassi õpilased olid kobaras oma õpetaja ümber enne esinemist, sest nad olid kõike koos ette valmistanud ja soovisid enne esinemist olla üksteisele toeks. Õpetaja tugi juhina oli väga oluline.



11. Innustaja ja tunnustaja on inimene, kes tunneb oma õpilasi, selletõttu julgustab neid oma võimeid ja andeid kasutama, arendama. Ta pole lihtsalt „meelitaja“, kes ilma selge eesmärgita mõnda õpilast kiidab.

Näiteks pärast eelmise võistluse kaotust on kehalise õpetajal läbi mõeldud argumendid, kuidas julgustada ja innustada õpilasi rohkem treenima. Ta pole kunagi tagant järele õpilasi hurjutanud või noominud, kui tulemus polnud parim. Tema eesmärk on innustada järgmisel korral paremini tegutsema ja pingutama. Alati leidis ta ka midagi, mida esile tõsta või tunnustada.

12. Tujulooja või positiivse mikrokliima kujundaja. Õpetaja tunneb endal juhina vastutust hoida klassis sooja, sõbralikku ja positiivset mikrokliimat, kuna sellises olukorras on kergem õppida ka raskeid aineid. Klassijuhatajana aitab ta teistel õpetajatel oma klassi tundma õppida, neid õpilasi mõista, kellel on raskusi õppimises. Ta on vastutav teatud mõttes õpikeskkonna loomise eest ka teiste õpetajate tundides, kuna tema on oma klassi sotsiaalsete oskuste ja õpimotivatsiooni arendaja. Sellepärast teeb ta teiste õpetajatega ja tugimeeskonnaga pidevalt koostööd. Tema klassi tulemused sõltuvad ju sellest.

Näiteks põhikooli lõpu matemaatika proovieksam ei läinud hästi ja kõigil on tuju nullis. Õpetaja leiab õige viisi ka huumori ja oma positiivse lootusega panna õpilasi uskuma, et kõik laabub, kui veel panustatakse õppimisse. Ta leiab võimalusi õpilasi aidata ja toetada praktiliselt igaüht nende muredes, et järgmisel korral õnnestuks paremini.



Õpetaja kui juhi sisemine kindlus paistab välja tema kindlast väljendusviisist ja käitumisest

Õpetaja peaks olema juhirollis klassis, ainetunnis ja vaba aja tegevustes, kui just pole teisiti kokku lepitud või vajalik. *Psühholoogiliselt on väga oluline, et ta ise seda mõistaks ja teadlikult käituks vastavalt juhirollile.*

Õpilastega suheldes on seda eriti oluline jälgida, sest paljud noored on tänase põlvkonna lapsevanemate suunamisel õppinud ise kasutama olukordi ja võtma olukordades juhirolli, kui nad tunnevad, et juhi koht on tühi ja vaba. Nende käitumine ei tarvitse olla samamoodi tagasihoidlik või positiivse mõjuga, kui oli paljudel juhtudel aastakümneid tagasi, kus õpetaja juuresolekul oma võimu või enesekindlust näitasid vaid üksikud noored. Rääkimata siis sellest, et nad klassis julgesid juhina käituma hakata, kui õpetajal jäi enesekindlusest puudu.

Koolijuht peaks samuti suutma oma enesekindlust väljendada ka õpetajate kollektiivis, lapsevanematega suheldes, omavalitsusega oma kooli plaane arutades, külalisi vastu võttes, kooli suurtel ettevõtmistel ja kõikidel kooliga seotud olukordades.

Lisaks veel õpetaja peaks oma eeskuju ja teadliku käitumisega juhina arendama ja kujundama õpilastest juhte nii tulevastes koolides edukaks õppimiseks, elukutsevaliku kui ka lausa ettevõtluse tarvis.

Selleks aitab õpetaja tunnis, näiteks rühmatöös ja väljaspool tundi klassiga seotud tegevustes õpilastel avastada oma juhiannet ning annab õpilastele võimalusi oma andeid rakendada juba kooli ajal.



Autoriteetne õpetaja on sisemiselt ja väliselt kindel juht, mis paistab välja paljudest järgnevatest aspektidest.

Millised jooned selleks vajavad sinu puhul arendamist?

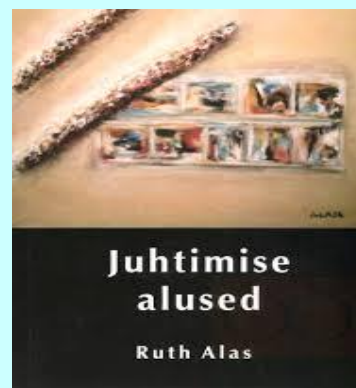
1. **Oma seisukoha, kavatsuste, otsuste ja korralduste kindel väljendamine** nii sõnas kui kirjalikes tekstides. Selge diktsioon, arusaadavad ja ühemõttelised laused, sirgjooneline väljendusviis, täpne ja piisav info, kindel kõneviis grammatilise vormina.
2. Kindlalt mõjuva **kehakeele ja käitumisharjumuste olemasolu**. Pilkkontakti säilitamine kuulajaga, sirge rüht ja pingevaba kehahoiak, mitte liiga kiire ja arusaadav kõne, kindel käepigistus.

3. **Kindel ajakasutamine.** Täpsus kellaaegades, läbimõeldud ja teostatud ajaplaanid, efektiivne ajakasutamine ja selle nõudmine teistelt õpilastelt, kolleegidelt ja koostööpartneritelt. Juhi on oluline kiirustamise ja ajahäda vältimise asemel ajalistest kokkulepetest kinnipidamine ning sõltumatus teiste ajakasutuse vigadest.
4. **Kindel tunnustamine.** Teiste edusammude julge, vaba, rõõmus märkamine ja tunnustamine. Õpetaja elukutses peaks kaasnema kadeduse puudumine oma õpilaste ja teiste koolikaaslaste, kolleegide edusammude suhtes, mis võib olla takistuseks avaliku tunnustuse jagamisel. Juhi arendav, edendav hoiak, mis märkab ja märgib ära teiste edasiliikumise või edu, aitab avada õpilaste andeid ning aitab kaasa parimate tulemuste saavutamisel.
5. **Kindlalt konstruktiivne kritiseerimine.** Tähtsate, tööd takistavate, ebaedu põhjustavate takistuste, vigade märkamine ja delikaatne väljatoomine eesmärgiga aidata teisel tulevikus edu ning õnnestumist saavutada. Kritiseerimisel väldib juht kindlasti isiku kohta käivat kriitikat ning kritiseerib vaid vajalikku tegevust mõjutavat ning puudutavat aspekti.
6. **Muudatuste kindel juhtimine.** Muudatustes tekkiva emotsionaalse raskuse, riski, ebakindluse, uue töö- ja elustiili väljatöötamise koorma kergendamise kindel juhtimine. Muutuste visiooni, eesmärgi, plaani kindel sõnastamine, selge kommunikatsioon ja tähtis info ning ettetulevate probleemide lahendamine.
7. **Kriitika kindel vastuvõtmine.** Julge ja kindel enda või oma klassi/kollektiivi kohta käiva kriitika kuulamine. Õige, meelekindel reageerimine, põhjendatud kriitika analüüs, paranduste sisseviiimine ja/või vabandamine. Kindel juht ei tõmbu kaitsele, ei muutu agressiivseks ega ründa, kui teda kritiseeritakse, vaid oskab põhjendatud puudujärgid oma tegevuses üles leida ning need kõrvaldada. Juht suudab samas kritiseerijaga normaalselt suhelda, vajadusel oma eksimust tunnistada ja jätkuvalt objektiivset tagasisidet oodata.

Mihkel Pärjamäe

Küsimusi eneseanalüüsiks

1. Millised tähelepanekuid enda positiivsete omaduste või juhitegevuste kohta leidsid seda peatükki lugedes? Mis on sinu juhikäitumises rõõmustavat? Millised vaatenurgad olid sulle uudsed või tekitasid vastuväiteid? Miks?
2. Milliseid oskusi on sinu arvates vaja sul arendada, et sinust saaks veel parem juht oma elukutses õpetajana või koolijuhina?



2.sammu kokkuvõtteks

Praktilised nõuanded ja kasu õpetajale tema töös õpetajarolli ning juhirolli teadliku omaksvõtu tulemuseks

Loodan, et ka see uus või noor õpetaja, kes sel sügisel läks esimest korda õpetajana tööle ja nüüd lugedes seda osa, mõistis selle 2. sammu astumise hädavajadust ja suurt kasutegurit, kui ta oskab ennast nüüd **psühholoogilises mõttes näha koolis õpetajarollis**, mitte tavalise eraisikuna.

1. Kui õpetaja ei sisene hommikul kooliuksest tööle õpetajarollis, siis võib tekkida kohe fuajees ebameeldiv võimalus, et tal tuleb lahendada mingeid arusaamatusi kasvõi teiste klasside lastega. Just eriti siis – võõraste õpilastega – tekib kohe küsimus: „Kes sa oled, et võid meid kamandada ja käsid lõpetada kaklus?“ Õpetajarollis on selge vastus olemas „**Ma olen selle kooli õpetaja ja mul on õigus teid korrale kutsuda!**“ Õpetajaroll annab selleks õigused ja kindluse õpetajana käituda!
2. Õpetajal on vaja oma sotsiaalne staatus ja positsioon koolis ära tunnetada positiivses võtmes. Mitte mõelda ja väljendada oma ebakindlust ka noore õpetajana õpilastele ega lapsevanematele, vaid teada kindlalt – ma olen õpetaja selles koolis, tunnen oma elukutse aspekte ja saan hakkama!

3. Uue õpetajana on kindlasti oluline küsida juhtkonnalt, oma mentorilt või vanematelt kolleegidelt infot selle kohta, millised on selle kooli ootused heale õpetajale. Kas selleks on olemas mingid kirjalikud koos väljatöötatud ühised hea õpetaja rollipildi kirjeldused? Igal juhul on vaja tutvuda nende ootustega ja selle kooli põhimõtetega hea õpetaja toimetuleku, õpetamise ja suhtlemise eripära mõttes. Ka tunnikorra, õpilastega suhtlemise eripära, hindamise korra, kolleegidega suhtluse, ühiste koosolekute ja tegevuste kohta on vaja saada infot õpetajarolliga tutvumise ajal koolis.
4. Samuti on väga oluline tutvuda oma õpilastega ja nende ootustega õpetajale, et osata luua klassis just nendele õpilastele sobiv ja motiveeriv õpikeskkond, kus õpetaja saaks olla positiivses mõttes juhiks ja suunajaks ühise õppimise protsessis.
5. Kõige olulisem on aga leida ühine keel lapsevanematega ja saada teada nende ootusi õpetamisele, õppimisele ja õpetajaga suhtlemisele. See puudutab nii piirkondliku, küla, linnaosa jne. lapsevanemate eripära kui ka õpetaja klassi lapsevanemate erinevaid ootusi uuele õpetajale. Kui õpetaja tuleb näiteks suurlinna koolist väikese maakooli õpetajaks, siis keskkond ja pered on täiesti erinevad, nagu on ka nende arusaamad õpetajast ja temaga suhtlemisest erinevad. Heaks toimetulekuks on vaja saada juhtnööre kolleegidelt, kuidas uues olukorras tulla toime.
6. Jutuajamisel juhtkonnaga juba töölepingu sõlmimisel on väga oluline täpselt rääkida ja leppida kokku õpetaja rollirepertuaar selles koolis ja vastav töökorraldus. Millised on konkreetsetel temal rollid, millal ja kuidas ta neid täitma peab? Tihti ei ole see jutuajamine piisavalt põhjalik ega ei arvesta reaalsest õpetaja teadmistest, oskustest ja kogemustest tulenevaid võimalusi. Nii võib tekkida olukord, et äsja ülikooli lõpetanud noor peab hakkama klassijuhatajaks murdeealiste keerulisele klassile, kus eelmine õpetaja toime ei tulnud. See on väljakutse, mida noor inimene enamasti täita ei suuda. Ta ei peaks seda vastu võtma rolle, milleks tal valmisolek puudub, et mitte kohe oma esimesel aastal läbi pöruda või põleda.
7. Kindlasti peaks õpetaja oma rolli täitmisel olema aus enda vastu ja iga raskuse või oskamatus puhul otsima esimesel võimalusel abi. Kui koolis pole võimalus küsida abi tugimeeskonnast - eripedagoogi, psühholoogi või sotsiaalpedagoogi käest, siis kindlasti on olemas kogenenud kolleegid, kes

võivad aidata. Noorel õpetajal peaks alguses olema ka kindlasti mentor, kellega vastastikku tunde külastatakse ja tähelepanekuid jagatakse.

8. Kõige ohtlikum on uuele õpetajale tema kogenematus suhtlemisel klassiga, eriti veel suure või erivajadustega lastega klassiga, ja klassijuhtimisega ka ainetunnis. Kui õpetaja ei oska ennast kehtestada, autoriteeti saavutada, laseb korra käest või ei oska keeruliste õpilastega nii suhelda, et klassis saaks tunnirahu ja korra majja, siis on varsti kohe ka õppimisega probleemid tekkinud. Ta peaks igati ennetama neid olukordi ja esimeste märkide ilmnemisel otsima võimalust rääkida mõne kogunud õpetajaga, kes selle klassiga hästi toime tuleb.
9. Ära jää üksi, vaid osale oma õpetajate tegevustes väljaspool tunde! Uuri teiste õpetajate kogemusi ja arusaamu õpetajana suhtlemisest õpetajarollis!

Tunne uhkust ja rõõmu igast oma edusammust õpetajana!

